

Veliki črno-rdeči čmrlj (*Bombus lapidarius*)

doc. dr. Danilo Bevk

Nacionalni inštitut za biologijo

danilo.bevk@nib.si

Veliki črno-rdeči čmrlj je naš najpogostejši črni čmrlj z rdečo ali oranžno konico zadka. Samci imajo na glavi in oprsju tudi rumene dlačice. Zlasti matice so zelo velike in v svoji črno-rdeči opravi zelo markantne. Gnezdo je največkrat pod zemljo v opuščeni gnezdih malih sesalcev, včasih tudi drugje, npr. v ptičjih gnezdih in na poslopjih. Znan je celo primer gnezdenja v metli na balkonu v sedmem nadstropju stolpnice v Ljubljani. Družine so lahko zelo močne, štejejo do 300 osebkov, in živijo do zgodnje jeseni.

Veliki črno-rdeči čmrlj je pomemben oprasnevalec sadnega drevja in jagodičja. Še posebej rad ima ameriško borovnico. Ko prileti na njen cvet, lahko slišimo posebno brenčanje. Temu rečemo oprasnevanje s stresanjem, ki zelo poveča učinkovitost oprasnevanja. Čmrlji so zato veliko boljši oprasnevalci borovnice kot medonosna čebela. Najbolj znana rastlina, ki potrebuje oprasnevanje s stresanjem, je sicer paradiznik. ●

Matica velikega črno-rdečega čmrlja na ameriški borovnici

Foto: Danilo Bevk

250 let od imenovanja Antona Janše za cesarsko-kraljevega učitelja čebelarstva

zasl. prof. dr. Andrej Šalehar

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

andrej.salehar@bf.uni-lj.si

Cesarica Marija Terezija je pred 250 leti imenovala Antona Janšo za cesarsko-kraljevega učitelja čebelarstva.

Cesarica Marija Terezija ustanovi čebelarsko šolo (1769)

Pfalz (1889) poroča, kaj je cesarica Marija Terezija menila o pomenu čebelarstva in zakaj je ustanovila čebelarsko šolo: »Ob prebiranju knjig o naravi je Marija Terezija spoznala neizčrpne koristi, ki so bile dane čebeli ob ustvarjanju, njeno koristnost za ljudi v naravni povezavi in prizadevala si je z vsemi razpoložljivimi sredstvi ta živi primer reda, pridnosti, sloge in skromnosti omogočiti za skupno korist vseh podložnikov. Vodena s temi načeli in prepričana, da je čebelarstvo zaposlitev, ki za dober uspeh zahteva temeljito usposobitev, je ustanovila čebelarsko šolo.« Ustanovitev čebelarske šole je cesarica Maria

Terezija odredila leta 1769. Odgovorna za njeno postavitve je bila Nižjeavstrijska gospodarska družba. Maja 1770 so v Augartnu na Dunaju odprli prvo cesarsko-kraljevo čebelarsko šolo, ki jo je brezplačno lahko obiskoval vsakdo, ki se je zanimal za čebelarstvo.

Anton Janša imenovan za čebelarja pri Nižjeavstrijski gospodarski družbi (1769)

Nižjeavstrijska gospodarska družba je bila zadolžena, da poišče primernega čebelarja za učitelja. Povprašali so tudi pastora Schiracha, generalnega sekretarja Čebelarske družbe v Zgornji Lužici in svetovno znanega čebelarja. Do dogovora pa ni prišlo. Janša je bil takrat že na Dunaju, vpisan je bil na bakrorezni risarski šoli. Ne ve se, kdo je Janšo obvestil, da družba išče čebelarja. Nenapovedano se je nekaj dni pred 3. majem 1769 javil na družbi in se ponudil za čebelarja s pojasnilom, da je vrsto let čebelaril doma na Breznici, kjer je imel tudi okoli sto panjev čebel. Ravnatelj, s katerim je tekel pogovor, je spoznal, da se naš Kranjec, ki je bil takrat na Dunaju že poznan slikarski talent, spozna na čebele in čebelarjenje. Ponudil mu je mesto čebelarja. Janša je to sprejel ob pogoju, da dobi na likovni akademiji ustrezno dovo-

ljenje. Janša je bil 3. maja 1769 na seji odbora družbe potrjen za čebelarja. Pomembno je pri tem srečanju tudi, kar poroča Navratil (1886), da je Janša na razgovoru nastopil sam, brez tolmača, ker je že znal nemško.

Janša postane 7. junija 1769 čebelar pri Nižjeavstrijski gospodarski družbi z dovoljenjem cesarice Marije Terezije: »da sme poleg slikarstva opravljati tudi službo čebelarja pri družbi« (Mihelič, 1934). Najprej je čebelaril v Meidlingu v tedanjem predmestju Dunaja. Avgusta 1769 Janša odpelje čebele na Moravsko polje na ajdovo pašo. Ni zanesljivih podatkov, koliko panjev je imel in kje je dobil čebele. Možno je, da je to bilo tistih 16 panjev s čebelami, ki naj bi jih Janša pripeljal na Dunaj s seboj z Breznice. Posebej pa vsi poročajo o uspešni beri medu!

V zapisniku Nižjeavstrijske gospodarske družbe z dne 8. novembra 1769 je zapisano, da je cesarica dovolila, da dobi Janša za čebelarjenje 360 goldinarjev letno. Ob koncu leta 1769 Janša želi opustiti delo čebelarja pri Nižjeavstrijski gospodarski družbi, da bi lahko odpotoval na odobreno študijsko potovanje v Italijo – da bi se posvetil slikarstvu.

Imenovanje Antona Janše za učitelja čebelarstva – 6. aprila 1770

Janša je 22. marca 1770 poklican na sejo odbora Nižjeavstrijske gospodarske družbe, kjer naj bi se odločil med slikarstvom in čebelarstvom. Imel je tudi pomisleke glede svojih dohodkov – prej je zaslužil okoli 800 goldinarjev letno – in družba je ponovno zaprosila cesarico, da uredi Janši plačo. Cesarica je na pismo odgovorila 6. aprila 1770. Lastnoročno je podpisala pismo, kjer je določeno, da se izkušenemu kranjskemu čebelarju Janši odobrijo letna plača 600 goldinarjev, prosto stanovanje in kurjava pod pogojem, da se omeji samo na širjenje čebelarskega pouka, da bo vse, ki bodo k njemu napoteni, popolnoma in brez pridržka poučil, in da bo z istim ciljem (poučevanje) potoval tudi v druge dedne dežele. Prevod cesaričinega pisma je povzet po Miheliču (1934, str. 76):

»V čebelarjenju posebno izkušenemu kranjskemu slikarju Janši sem namesto 30 gold., ki jih je doslej užival iz blagajne gradbenega urada (Bau-Amts Cassa), dalje prostega stanovanja in kurjave, odobrila sploh letnih šest sto goldinarjev plače pod pogojem, da se omeji samo na širjenje čebelarskega pouka, da bo vse tiste, ki jih bo k njemu napotil Komercialni svet ali tudi Kmetijska družba, popolnoma in brez pridržka poučil in da bo z istim smotrom tudi potoval v ostale dedne dežele. Vsekakor pa omejujem odobritev te plače izrečno s pogojem, da bo dano obljubo izpolnjeval osebno in z vestnim poučevanjem drugih oseb in da se bo o tem semtertje izkazal s potrdilom Komercialnega sveta.

V smislu tega mojega odloka se naj o tem obvesti tukajšnja Kmetijska družba, obenem pa naj se sporoči vse potrebno tudi Zbornici glede nakazila plače.«

Maria Teresia, l. r.

Janša 6. aprila 1770 postane cesarsko-kraljevi učitelj čebelarstva in potovalni učitelj čebelarstva

Janša še ni bil zadovoljen, ker mu ni bila zagotovljena do smrtne plača. Nižjeavstrijska gospodarska družba ponovno zaprosi cesarico, da mu to dodeli. Cesarica ga je 8. junija 1770 ponovno imenovala za učitelja čebelarstva in odredila, da mu je letna plača 600 goldinarjev odmerjena »na vse žive dni«. Dovoljeno mu je tudi, da se ob prostem času ukvarja tudi s slikarstvom. O tem poroča Mihelič (1934, stran 78):

Družba se je zato morala še enkrat obrniti do cesarice, ki je 8. junija 1770. l. vnovič imenovala Antona Janšo za čebelarskega učitelja »z dodatkom, da je letna plača (600 gold.) odmerjena »na vse žive dni«, t. j., »da jo bode Anton Janša, prvi čebelarski učitelj dunajski, užival tudi po tem, kedar ga vlada ne bi več potrebovala za čebelarski pouk«.»³³ Poleg tega se mu je dovolilo, da se sme ob prostem času ukvarjati tudi s slikanjem.

Janša uči v Augartnu. Relief na spominski plošči v Augartnu (Razinger, 1967).

Pomen imenovanja Antona Janše za učitelja čebelarstva

Med številnimi zapisi o pomenu imenovanja Antona Janše za učitelja čebelarstva je izbrano mnenje Pfalza (1889, str. 12), ki piše: »Ustanovitev dunajske čebelarske šole in imenovanje Janše prinaša nov čas in veseli dan se nasmiha čebelam. Janša, gorenjski podeželan, ki je le zasilno govoril nemško, bil brez izobrazbe, toda mož s posebnimi talenti in s praktičnim znanjem. Popolnoma se je posvetil poznavanju gojenja čebel in kmalu je bil poznan ne samo v avstrijskih deželah, ampak tudi preko meja kraljestva, v Nemčiji so prisluhnilo besedi preprostega moža in njegovim čebelarskim načelom ter dogmam.«

Viri:

Mihelič, S. (1934): *Anton Janša, slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba*. Ljubljana, 163 strani.

Navratil, I. (1886): *Anton Janša*. Rokopis v Arhivu RS – SI AS 621/305/9, 14 strani.

Pfalz, A. (1889): *Janscha und seine Zeit*. Str. 10–30. V: Pfalz, A. *Die Entwicklungsgeschichte der Bienenzucht in Niederösterreich*. Wien, 50 strani.

Razinger, V. (1967): *Spomenik Antonu Janši na Dunaju*. V: *Slovenski čebelar*, let. 69, št. 5, str. 137–138.